

Osmanlı İmparatorluğu ve Vietnam'da Karşılıklı Coğrafya Anlayışları [XVII.-XIX. Yüzyıllar]

The Mutual Geographic Knowledge of the Ottoman Empire and Vietnam [17th–19th Centuries]

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:
Corresponding author:

Vi An Lu
İstanbul Üniversitesi
luvian2909@gmail.com

Başvuru / Submitted:
30 Mart 2024

Kabul / Accepted:
7 Mayıs 2024

DOI: [10.21021/osmed.1461879](https://doi.org/10.21021/osmed.1461879)

Atıf/Citation:

Lu, V. A. "Osmanlı İmparatorluğu ve Vietnam'da Karşılıklı Coğrafya Anlayışları [XVII.-XIX. Yüzyıllar]", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 23 (2024): 21-37.

Benzerlik / Similarity: 5

Öz

Osmanlıların Vietnam hakkındaki en eski bilgileri, XVII. yüzyılda evrensel kozmografi üzerine yazılmış coğrafi kayıtlardan gelmektedir. "Cihannümâ", "Levâmi'u'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor" ve "Nusretü'l-İslâm ve 's-sürûr fî tahrîri Atlas Mayor" gibi eserler, bu bilgilere örnek teşkil etmektedir. Bu coğrafi kayıtlarda, Tonkin, Annam, Koşinçin ve Foçin Çina olarak anılan bölgelerle ilgili notlar oldukça kısaydı. Oysa Vietnamlıların Türkiye ve Türkler hakkında sahip oldukları en eski bilgiler, "Tây hành nhât ký" ve "Nhu Tây ký" adlı eserlerde yer almaktadır. Bu coğrafi kayıtlar, Nguyen Hanedanlığı'nın 1863-1864 yılları arasında Fransa ve İspanya'ya gönderilen diplomatik misyonu tarafından derlenmiştir. Bu kayıtlarda Türkiye, "Tu-du-ky" veya "Tu-du-cô" olarak telaffuz edilmekteydi. Tarihi coğrafyaya yaklaşan ve tarihi kaynaklarla birlikte coğrafi kayıtlardan yararlanılan bu makale, XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında Osmanlılar ile Vietnamlılar arasında paylaşılan ortak coğrafi bilgileri incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: coğrafi bilgiler, Foçin Çina, Tu-du-ky, Tây hành nhât ký, Osmanlı-Vietnam ilişkileri

Abstract

The earliest knowledge that the Ottomans had about Vietnam originated from geographical accounts written on universal cosmography in the seventeenth century. Examples include works such as *Cihannümâ*, *Levâmi'u'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor*, and *Nusretü'l-İslâm ve 's-sürûr fî tahrîri Atlas Mayor*. The notes about Vietnam, referred to as Tonkin, Annam, Cochinchina, and Foçin Çina in these geographical accounts, were all very brief. Conversely, the earliest knowledge that the Vietnamese had about Turkey and the Turks is mentioned in *Tây hành nhât ký* and *Nhu Tây ký*. These geographical accounts were compiled by the diplomatic mission of the Nguyen Dynasty, sent to France and Spain in 1863–1864. In these descriptions, Turkey was pronounced as Tu-du-ky or Tu-du-cô. Approaching historical geography and drawing on related geographical accounts with historical texts, this article aims to investigate the mutual geographic knowledge shared between the Ottomans and Vietnamese during the seventeenth and nineteenth centuries.

Keywords: geographical knowledge, Foçin Çina, Tu-du-ky, Tây hành nhât ký, Ottoman-Vietnam relations

Giriş

Diğer Güneydoğu Asya ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Vietnam'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun 1923'teki çöküşüne kadar Türkiye ile hiçbir resmi ilişkisi veya teması olmamıştır. Özellikle Osmanlı-Açe (Endonezya) ilişkileri, XVI. yüzyıla kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir.¹ Tayland'da ise Osmanlı-Tayland ilişkileri, 1891 yılında Siyam Prensi Damrong Rajanubhab'ın (1862-1943) İstanbul'u ziyaret etmesiyle başlamıştır.² Vietnam ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler, 19 Kasım 1955 tarihinde Türkiye'nin Saygon Hükümeti olarak bilinen Vietnam Cumhuriyeti'ni tanımasıyla başlamıştır.³ Ne yazık ki, bu ilişki sadece yirmi yıl sürmüştür. 1975 yılında Saygon Hükümeti'nin devrilmesiyle birlikte Türkiye dahil tüm ülkelerle ilişkiler sona ermiştir. Daha sonra Türkiye ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler, 7 Haziran 1978'de resmen kurulmuştur.⁴ Bu zaman çizelgeleri dikkate alındığında, Türkler ile Vietnamlılar arasındaki ilişkilerin nispeten geç başladığı görülmektedir. Ancak, iki ülke arasındaki coğrafi bilgi ve resmi olmayan temasların kökeni XVI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yüzyılda cihan devleti haline gelmiştir. Erken modern dönemde Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıtaya yayılan en geniş topraklara hükmeden tek devlet olan Osmanlı İmparatorluğu, uluslararası bir güç olarak dünya düzenine katılmıştır.⁵ Etkisi yalnızca Balkanlar ve Akdeniz'e değil, Hint Okyanusu ve Güneydoğu Asya'ya kadar uzanmıştır. Dolayısıyla, Osmanlıların Vietnam hakkındaki coğrafi bilgileri bu dönemde başlamıştır.

Çin tarihi kaynaklarında, Vietnam genellikle 'güneyde barış' anlamına gelen Annan (安南, An Nam) adıyla anılmaktaydı. Bu terim, ilk kez 679'da Tang Hanedanlığı döneminde (618-907) Vietnam'ın kuzey bölgesinde Annan Koruyuculuğu'nun (安南都護府, Đô hộ phủ An Nam) kurulmasıyla ortaya çıkmıştır.⁶ Daha sonra, Avrupalılar tarafından benimsenen An Nam adı, ilk olarak 1651'de Fransız Cizvit sözlükbilimci Alexandre de Rhodes tarafından yazılan üç dilli bir sözlük olan "*Dictionarium Annamiticum Lusitanum et Latinum*"da (Vietnamca-Portekizce-Latince Sözlüğü, Tờ điển Annam-Bồ-Latin) ortaya çıkmıştır.⁷ Annam tabiri Avrupa kaynaklarında tanındıkça, Osmanlı kayıtlarında da yerini almıştır. Günümüzde Türkiye'de Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Çin porselen koleksiyonuna ait 'Annam Vazosu' olarak bilinen seramik vazo (envanter numarası 15/1850), Osmanlılar ile Vietnamlılar arasındaki etkileşimi yansıtan en eski eserlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu 55 cm yüksekliğindeki seramik vazo, XV. yüzyıla özgü mavi-beyaz renklere sahiptir.⁸ Vazo üzerindeki Çince yazıtlar (大和八年南策州匠人裴氏戲筆, Thái Hòa bát niên, Nam Sách châu, tởng nhân Bui thị hỷ bút), vazunun Thái Hòa döneminin sekizinci yılında (1450) Nam Sach bölgesinde Bui adında bir zanaatkâr tarafından yapıldığını

¹ İsmail Hakkı Göksöy, *Güneydoğu Asya'da Osmanlı-Türk Tesirleri* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004), 27-28.

² İsmail Hakkı Kadı ve Onur Yüksel, "Siyam Prensi Damrong'un Paylaşılmayan Fotoğrafı," *Kebikeç* 42 (2016): 95.

³ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi [BCA], T.C. Hariciye Vekâleti, 030-01 61/379/12 (19 Kasım 1955).

⁴ "Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti'yle Diplomatik İlişki Kuruldu", *Milliyet Gazetesi*, 2 Haziran 1978, 3.

⁵ Güler Eren, *Osmanlı*, Cilt I (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 12.

⁶ Anonim, *Việt sử lược* [Vietlerin Kısaltılmış Kronikleri] (Hue: Thuan Hoa Yayınevi, 2005), 32. Nguyen Hanedanı'nın Vakanüvislik Bürosu, *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* [Viet Tarihi'nin Tertip ve Tefsir Edilmiş Metinleri] (Hanoi: Eğitim Yayınevi, 2007), Tb-IV: 18.

⁷ Alexandre de Rhodes, *Dictionarium Annamiticum Lusitanum et Latinum, ope Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*, (Rome: Typis & sumptibus eiusdem Sac. Congreg., 1651).

⁸ Regina Krahl, *Chinese Ceramics in the Topkapı Saray Museum, Istanbul: A Complete Catalogue*, Vol. II (London: Sotheby's Publication, 1986), 527.

göstermektedir. Thái Hòa, Erken Le Hanedanı'nın (Lê sơ, 1428-1527) üçüncü kralı Le Nhan Tong'un (1442-1459) saltanat adıydı⁹ ve Annam Vazosu'nun yaratılışı Erken Le Hanedanlığı dönemine, yaklaşık olarak 1450 yılına tarihlenmektedir. Annam Vazosu, Vietnam'ın Hai Duong eyaletinin Nam Sach bölgesindeki geleneksel ve ünlü bir porselen üretim köyü olan Chu Dau'dan alınmıştır. Bu vazonun Osmanlı İmparatorluğu'na nasıl ve ne zaman ulaştığına dair kesin ayrıntılar bilinmemektedir. Ancak 'Baharat Yolu' üzerinden Güneydoğu Asya'ya giden Osmanlı tüccarlarının, bu vazoyu XV. yüzyılda Osmanlı topraklarına geri getirdiği tahmin edilmektedir.¹⁰ Annam Vazosu'nun geliş tarihi ve güzergahı kesin olarak bilinmese de, Türkiye'nin milli hazinesi olarak kabul edilmekte ve Topkapı Sarayı Müzesi'nin porselen koleksiyonunda büyük önem taşımaktadır. Hiç şüphesiz, bu vazo, Vietnam-Osmanlı ilişkisinin en eski ve en önemli kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. XVI. Yüzyılın Sonlarından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlıların Vietnam'a Dair Bilgileri

XVI. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar, Osmanlı coğrafî ve tarihi eserleri, Osmanlı kaynakları, Müslüman tüccarların raporları ve Arapça veya Farsça dillerindeki diğer diğer kaynaklarla desteklenerek, Avrupa kaynaklarından da faydalanıyordu.¹¹ Avrupa kaynaklarına referansla yazılan bu döneme ait bazı Osmanlı coğrafya kayıtlarında, Vietnam'a dair, Avrupa coğrafya kayıtlarına benzer şekilde bahsedilmiştir. XVI.-XVIII. yüzyıllarda, kuzey Vietnam (Đàng Ngoài), genellikle Tonkin (Tonqueen, Tongking, Tunqin veya Tunchim gibi farklı isimlerle) olarak anılırken, güney Vietnam (Đàng Trong) ise Koşinçin (Cochinchina) olarak adlandırılmıştır.¹² Nitekim, Kâtip Çelebi'nin (ö. 1657) *Cihannümâ, Levâmi'u'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor* ve Behrâm el-Dimaşki'nin (ö. 1691) *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî Tahrîri Atlas Mayor* gibi tanınmış bazı Osmanlı coğrafî eserlerinde Vietnam, etkili bir şekilde Tonking ve Koşinçin olarak anılmıştır. Ayrıca Annam, Cezayîr-i Bahrü's-Sîn, Chin u Hind, İndiya Şarkî veya Hind-i Şarkî ve Foçin Çina (muhtemelen Koşinçin'in başka bir adı) gibi yer adları da bazen Vietnam ve topraklarını belirtmek için kullanılmıştır.

Güneydoğu Asya ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Osmanlı kaynaklarında Tonkin, Koşinçin ve Annam'dan oluşan Vietnam veya Çinhindi, yalnızca kısaca ele alınmıştır. Diğer yandan, Endonezya ve Filipinler gibi Güneydoğu Asya ülkeleri daha detaylı bir ilgi görmüştür. XVI. yüzyılda, Seyfi Çelebi'nin (ö. 1590) kısa bir dünya tarihi özetinde Pegu ve Aceh hükümdarları gibi Endonezya'daki konulara yer verilmiştir. Ayrıca Osmanlı amirali Sidi Ali Reis (ö. 1563), *Kitâbü'l-Muhît* adlı eserinde Güneydoğu Asya'ya dair bilgiler sunmuştur.¹³ Seyir haritaları olarak derlenen bu kayıtlarda, iç bölgelere ilişkin ayrıntılar oldukça eksikti. Bu kayıtlarda herhangi bir kasaba veya

⁹ Ngô Sĩ Liên ve Le Hanedanı'nın Vakanüvislik Bürosu, *Đai Việt Sử ký Toàn thư* [Đai Viet Krallığı'nın Tamamlanmış Yıllıkları] (Hanoi: Sosyal Bilimler Yayınevi, 1998), Q.XI: 58a.

¹⁰ A.C.S Peacock, "The Economic Relationship between the Ottoman Empire and Southeast Asia in the Seventeenth Century", *From Anatolia to Aceh: Ottomans, Turks, and Southeast Asia*, Andrew Peacock, Annabel Teh Gallop (eds.) (British Academy Scholarship Online, 2015), 66.

¹¹ Mahmut Ak, "Coğrafya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII (İstanbul 1993), 62-66. Pınar Emiralioğlu, *Geographical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire* (New York: Routledge, 2014), 22.

¹² Olga Dror ve K. W. Taylor (eds.), *Views of Seventeenth-Century Vietnam: Christoforo Borri on Cochinchina and Samuel Baron on Tonkin* (New York: Southeast Asia Program Publications, 2006), 15.

¹³ A.C.S Peacock, "The Economic Relationship", 73.

şehir belirtilmemiş, Java ile Aceh dışında hiçbir ülkeden bahsedilmemiştir. Burma'nın büyük nehirleri Irrawaddy ve Salween ile Siyam'daki (Tayland) Chao Phraya Nehri dikkat çekici bir şekilde öne çıkmıştır. Ancak, bu XVI. yüzyıl haritalarında Vietnam'dan bahsedilmemiştir. Bu, Osmanlı haritacılarının bu dönemdeki coğrafi bilgilerinin sınırlılığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Siyam'ın Osmanlılar için tanıdıkları dünyanın en uzak noktasını temsil ettiği ifade edilmektedir.¹⁴

Osmanlıların Güneydoğu Asya'daki, özellikle Açe üzerindeki etkisi XVI. yüzyılda artmıştır. Bu nedenle, Osmanlıların bu bölgedeki varlıkları aynı dönemde Güneydoğu Asya'ya seyahat eden bazı Avrupalı kaşifler tarafından kaydedilmiştir. XVI. yüzyıl Portekizli kaşifi Fernão Mendes Pinto (1501-1583), *Peregrinação* adlı seyahatnâmesinde, Osmanlı paralı askerlerini ve tüccarlarını Güneydoğu Asya'da, hatta Tonkin'e komşu Laos sınırlarında bile gözlemlediğinden bahsetmiştir. Onun seyahatnâmesi şu şekilde anlatmaktadır:

O zamanlar Ayuthia şehrinde ikamet eden kral, Laos sınırında görevli olan Heredim Muhammed adlı bir Türk kaptanını hemen çağırarak karşılık verdi. Bu kaptan, Büyük Türk'ün 1538 yılında Hindistan'a karşı gönderdiği donanmada Kahire Valisi Süleyman Paşa ile birlikte Süveys'ten gelmişti. Kadırgası, filonun ana gövdesinden ayrılarak onu Tenasserim kıyılarına çıkarmıştı. Orada, Siyam kralı Sornau'dan, Laos krallığı sınırında konuşlanmış silahlı kuvvetlerin başkomutanı olarak bir görevi kabul etti ve yılda on iki bin cruzado maaş aldı. Kral, bu adamı Türk olmasından dolayı yenilmez saydığı ve ona kendi kavminden daha çok güvendiği için, onu emrinde görev yapan üç yüz yeniçeriyle birlikte sınır karakolundan geri çağırdı.¹⁵

Fernão Mendes Pinto, özellikle Çampa sahilinde seyir halindeyken, iki Acehli ile birlikte korsan olarak yakalanan bir Türk ile karşılaşmıştır. Bu karşılaşmayı şu şekilde anlatmaktadır:

Ayrıca bir Türk, iki Acehli ve bizzat hurdanın kaptanı olan, ünlü bir korsan ve Portekizlilerin açık düşmanı olan Similau adında bir adam bulduk.¹⁶

Çampa, Vietnam'ın orta bölgesinde II. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar var olan ve daha sonra Koşinçin'in bir parçası olan bir krallıktı.¹⁷ X. yüzyılda el-Mesûdî tarafından yazılan Arapça coğrafya eseri *Murûdj el-Zehab*'da Çampa ve denizinden 'Sanf' ve 'Es-Sanf' isimleriyle bahsedilmiştir.¹⁸ Nitekim, Mendes Pinto'nun gözlemlerine dayanarak, Osmanlı tüccarlarının, paralı askerlerinin ve korsanlarının Koşinçin ve Çampa Denizi'nde muhtemelen XVI. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı sonucunu çıkarabiliriz.

Osmanlıların Güneydoğu Asya'daki etkisi ve varlığı arttıkça, bu bölgeye ilişkin bilgiler Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmeye başlamıştır. Kâtip Çelebi'nin XVII. yüzyılda yazdığı meşhur coğrafya eseri *Cihannüma*'da, Güneydoğu Asya'ya ve özellikle baharat ticaretine ilişkin detaylı siyasi ve ekonomik bilgiler verilmiştir. Özellikle Doğu Hint Adaları'ndan (Çinhindi),

¹⁴ İsmail Hakkı Kadı ve A.C.S Peacock, *The Ottoman Empire and the Kingdom of Siam Through the Ages* (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 2017), 11.

¹⁵ Fernão Mendes Pinto, *The Travel of Mendes Pinto*, trans. Rebecca D. Catz (Chicago: Chicago University Press, 1989), 306-307.

¹⁶ Fernão Mendes Pinto, *The Travel*, 71.

¹⁷ Phan Huy Lê ve diğerleri, *Lịch sử Việt Nam, Tập 1: Thời kỳ nguyên thủy đến thế kỷ X* [Vietnam Tarihi, Cilt 1: İlk Dönemden X. Yüzyıla Kadar] (Hanoi: Üniversiteler Yayınevi, 1991), 191. Lê Thành Khôi, *Lịch sử Việt Nam từ nguồn gốc đến giữa thế kỷ XX* [Başlangıçtan XX. Yüzyılın Ortalarına Kadar Vietnam Tarihi] (Ho Chi Minh City: Nhà Nam, 2014), 116.

¹⁸ el-Mesûdî, *Murûc Ez-Zehab* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2011), 121-122.

Cihannüma'nın on dördüncü bölümünde 'Chin u Hind' olarak bahsedilmektedir (vr. 47a).¹⁹ Güneydoğu Asya'nın diğer bölgeleri, bu eserin on beşinci bölümünden on sekizinci bölümüne kadar kaydedilmiştir. Sırasıyla, Gilolo ve Molucca'dan (Endonezya) on beşinci bölümde (vr. 47b-48b)²⁰, Mindanao'dan (Filipinler) on altıncı bölümde (vr. 49a-51a)²¹, Sumatra'dan (Endonezya) on yedinci bölümde (vr. 51b-52a)²² ve Borneo'den onsekizinci bölümde (vr. 52b-53a) bahsedilmektedir.²³ İbrahim Müteferrika Matbaası'nın 1732 basımında Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma*'sında Güneydoğu Asya bölgesinin ayrıntılı bir görünümünü veren bir harita da yer almaktadır.²⁴ Bu haritalarda 'Memleket-i Siyam', 'Siyam Körfezi', 'Memleket-i Kamboya', 'Memleket-i Koşinçina', 'Tonkin Körfezi' gibi yer adları bulunmaktadır. Kuşkusuz, Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma*'sı, XVII. yüzyıl Osmanlı haritacılarının geniş dünya coğrafyasındaki Güneydoğu Asya'ya büyük ilgi gösterdiğini göstermektedir. Öte yandan, Siyam ve Kambuja veya Doğu Kenbayet (Kamboçya), Vietnam'ın iki komşu ülkesi olarak belirtilirken, bu eserde Vietnam hakkında detaylı bilgi bulunmamıştır. *Cihannüma*'da yalnızca Koşinçina olarak adlandırılan Vietnam, Kambuja'nın doğusunda ve Çin sınırında yer alan bir ülke olarak tanımlanmıştır.²⁵ Ayrıca, bu eserde Koşinçina'nın Çin'in bir eyaleti olduğu yanlış bir izlenim oluşturulmuştur.²⁶

Yine Kâtip Çelebi tarafından yazılan bir diğer coğrafi eser olan *Levâmi'u'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor*'un 'Der-Beyân-ı Çina' başlıklı 145. bölümünde Çinhindi ve Koşinçin'den bahsedilmekteydi. Kâtip Çelebi'nin açıklamalarına göre, Foçin Çina olarak bilinen Koşinçin, Çin'in güneyinde bir ülke olarak tanımlanmıştır: "Bunun hudûdî şarkda Yeveus (Şark) denizi cenûbda Foçin Çina ülkesi garbda Bırakmane şimâlde Tatar".²⁷ Ayrıca, bu coğrafi eser, İndiya Şarkî, Hind-i Şarkî ve Hind-i Şarkî adalarının (Çinhindi ve Güneydoğu Asya) iki ayrıntılı haritasını da sunmaktaydı. Bu haritalar günümüz Hindistan, Myanmar, Tayland, Vietnam, Malezya, Endonezya ve Filipinler dahil geniş coğrafi bölgeleri kapsamaktadır.²⁸

Ayrıca, Ebu Bekir b. Behrâm olarak tanınan Behrâm el-Dimaşki'nin "*Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî Tahrîri Atlas Mayor*" başlıklı eserinin Johannes Blaeu'nun (1596-1673) ünlü *Atlas Maior*'undan²⁹ Osmanlı Türkçesine tercümesi ile Çinhindi ve Vietnam hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Bu iklim Hind ve Çin mabeynlerinde birkaç saltanata müstemildir.... Mağreb tarafında bir göl vardır, ismi Kapah ve Hind lisanında ismi Kiyama, dahi Cumma derler. Ol gölden birkaç ırmak çıkar ve ba'zı Bengala körfezine karışur ve ba'zı Siyam körfezine dökülür. Ve bu iklimde olanların dinlerine kaydana derler, ya 'ni mecusi demekdir. Tasvirilere taparlar. Ve cümlesi hululidir. Ve güzel halıçalar yaparlar, dahi güzel atları vardır.... Ve bu vilayet daima rutubet üzeredir zira suları çokdur, Tibet

¹⁹ Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography: Translation of Cihannüma*, trans. Ferenc Csirkés, John Curry, Gary Leiser (Leiden: Brill, 2021), 132-133.

²⁰ Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography*, 134-137.

²¹ Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography*, 138-142.

²² Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography*, 143-144.

²³ Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography*, 145-146.

²⁴ İsmail Hakkı Kadı ve A.C.S Peacock, *The Ottoman Empire*, 12.

²⁵ Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography*, 190.

²⁶ Katib Çelebi, *An Ottoman Cosmography*, 156.

²⁷ Kâtip Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr*, Nüruosmâniye Kütüphanesi, MS No. 2998, 397b.

²⁸ Kâtip Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr*, 401a, 403a.

²⁹ Cornelis Koeman, *Joan Blaeu and his Grand Atlas* (Amsterdam: Theatrum Orbis Terrarum, 1970), 44-45.

dağlarından gelir ve Nil gibi ziyade tuğyan eder....Saltanat-ı 'Annan. Ve Çin lisanında Tongking yahu Koçin Çin derler. Siyam padişahın oğluna Hapâ; o padişahıdır ki ziyade şeci' olmağla bu vilayeti zabt etmiştir...³⁰

Ayrıca, günümüzde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde NEKTY06609 çağrı numarasıyla arşivlenen bu coğrafi eserin nüshasında Annan Krallığı ve Khapa Krallığı da dahil olmak üzere çeşitli yer adlarının yer aldığı bir harita bulunmaktadır.³¹

Kısaca, XVII. yüzyılda Osmanlıların Tonkin, Koşinçin ve Annan'ı kapsayan Vietnam'a ve Çinhindi'ye ilişkin coğrafi bilgisi sınırlı ve belirsizdi. Vietnam'daki yer adlarıyla ilgili tüm bilgiler Avrupa coğrafi eserlerinden elde edilmiştir. Tonkin ve Koşinçin, Çin'in güneyinde yer alan ve Kamboçya ile Siyam'a komşu olan krallıklar olarak kabul edilirken, Osmanlı coğrafi kayıtlarında bu krallıkların coğrafi özellikleri, nüfusu ve kültürü hakkında kapsamlı açıklamalar eksikti. Bu dönemde Osmanlı aydınları arasında Vietnam'a ilginin çok az olduğu veya hiç olmadığı görülmektedir. Bu, Endonezya, Filipinler ve hatta Siyam gibi diğer Güneydoğu Asya ülkelerine gösterilen ilginin tam tersidir.

2. XIX. Yüzyılın Ortasında Vietnamlıların Türk ve Türkiye Algısı

1858'den 1862'ye kadar, Fransa ve İspanya arasındaki askeri bir ittifak Vietnam'ı işgal ederek güney Vietnam'a (Koşinçin) ait Bien Hoa, Gia Dinh (daha sonra Saygon) ve Dinh Tuong olmak üzere altı eyaletten üçünü ele geçirdi.³² Bu nedenle, 5 Haziran 1862'de Saygon'da Nguyen Hanedanlığı (1802-1945) ile Fransız-İspanyol ittifakı arasında Saygon Antlaşması adı verilen bir barış anlaşması imzalandı. Vietnam'ın geleneksel takvimine göre, bu yıl Nham Tuat (壬戌) yılı olduğu için neredeyse tüm Vietnam tarihi kaynaklarında antlaşmaya 'Nham Tuat Antlaşması' adı verildi.³³ Barış anlaşmasını imzaladıktan kısa bir süre sonra Nguyen Hanedanlığı, imzalanan şartları yeniden müzakere etmek için Fransa ve İspanya'ya bir heyet göndererek diplomatik çabalarla kaybedilen üç eyaleti geri almaya çalıştı.³⁴

Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın belgelerine göre, bu diplomatik misyon, Nguyen Hanedanı tarafından tayin edilen 63 kişiden ve Saygon'dan Fransız yetkililer tarafından tayin edilen 9 kişiden oluştu.³⁵ Heyet, baş elçi (chánh sứ) olarak Phan Thanh Gian (1796-1867), ilk elçi yardımcısı (phó sứ) olarak Pham Phu Thu (1821-1882) ve ikinci elçi yardımcısı (bồi sứ) olarak Nguy Khac Dan (1817-1873) tarafından yönetildi.³⁶ Nguyen Hanedanı heyeti, 4 Temmuz 1863'te Européen adlı gemiyle Saigon limanından yola çıktı. 8 Ağustos'ta Aden'e (Yemen), ardından 17 Ağustos'ta Süveyş limanına ulaştı. O dönemde Süveyş Kanalı henüz bugünkü gibi kazılıp işletilmemişti. Heyet,

³⁰ Behram el-Dimaşki, *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî Tahrîri Atlas Mayor*, Nûruosmâniye Kütüphanesi, MS No. 2996, 238a-b. Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Kadı ve A.C.S Peacock, *The Ottoman Empire*, 14-15.

³¹ Ebu Bekir b. Behram, *Nusretü'l-İslâmi ve's-sürûr fî Tahrîri Atlas Mayor*, Cilt. 4, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler, NEKTY06609, 129.

³² K. W. Taylor, *A History of the Vietnamese*, (New York: Cambridge University Press, 2013), 448-450.

³³ Nguyen Hanedanı'nın Vakanüvislik Bürosu, *Đại Nam thực lục* [Dai Nam'ın Hakiki Kayıtları] (Hanoi: Eğitim Basımevi, 2007), 770.

³⁴ Trương Bá Càn, "Phan Thanh-Giân đi sứ ở Paris (13-9 đến 10-11-1863)." *Tập san Sử Địa* ["Phan Thanh Gian'ın Paris'e Diplomatik Misyonu (13.09'dan 10.11.1863'e kadar)."] *Coğrafya ve Tarih Dergisi*, 7-8 (1967): 3.

³⁵ Trương Bá Càn, "Phan Thanh-Giân", 16-17.

³⁶ Nguyễn Duy Oanh, *Chân dung Phan Thanh Giản* [Phan Thanh Gian'ın Bir Portresi] (Saigon: Kültür, Eğitim ve Gençlik Bakanlığı, 1974), 175.

Süveyş limanından Kahire ve İskenderiye'ye giden bir trene binerek Eylül 1863'ün başlarına kadar Mısır'da kaldı. Daha sonra Labrador gemisine binerek 2 Eylül'de Fransa'nın Toulon şehrine doğru yola çıktı.³⁷ Nguyen Hanedanı'nın diplomatik misyonu 13 Eylül'de Paris'e ulaştı; ancak Fransız İmparatoru III. Napolyon'un (1852-1870) huzuruna çıkmak için 5 Kasım'a kadar beklemek zorunda kaldı. Heyet, ayrıca Tercoire adlı gemiyle İspanya'yı ziyaret ederek 10-22 Kasım tarihleri arasında Madrid'de mola verdi. Bu süre zarfında heyet, 18 Kasım'da Kraliçe II. Isabella (1833-1868) ile görüştü. Nguyen Hanedanı heyeti, diplomatik görevlerini tamamladıktan sonra Japon adlı gemiye binerek 22 Kasım'da İspanya'dan ayrıldı ve nihayet 18 Mart 1864'te Saigon'a döndü.³⁸

Nguyen Hanedanlığı'nın elçileri, Avrupa seyahatleri sırasında çeşitli yerleri keşfetme fırsatı buldular. Yerel manzara, yerli halkın yaşamı ve gelenekleri ile heyet tarafından güzergah boyunca gözlemlenen olaylar, elçi yardımcısı Pham Phu Thu tarafından 1863-1864 yıllarında derlenen "Batıya Bir Yolculuğun Günlüğü" (西行日記, *Tây hành nhât ký* veya *Nhât ký đi Tây*) adlı coğrafi eserde titizlikle kaydedildi. Sino-Vietnamca (eski Vietnamca) kitabesiyle kaleme alınan *Tây hành nhât ký*, bir önsöz ve üç ciltten oluşmaktadır. İlk cilt, Nguyen Hanedanı'nın başkenti olan Hue'dan Lyon'a yapılan yolculuğu anlatmaktadır; ikinci cilt, heyetin Fransa ziyaretini detaylandırmaktadır; ve üçüncü cilt ise, İspanya'da geçirdikleri zamanı anlatarak Vietnam'a dönüş yolculuğuyla sona ermektedir.³⁹ *Tây hành nhât ký*'nin asıl el yazması, "Gia Vien'in Olağanüstü Kayıtları" (蔗園別錄, *Giá Viên biệ̄t lục*) başlığı altında kayıtlıdır ve Hanoi'daki Sino-Nom Araştırmaları Enstitüsü'ne ait kütüphanede arşivlenmektedir. Kütüphane kataloğuna göre bu el yazmasının üç farklı nüshası bulunmaktadır. İlk nüsha, VHv. 1170 çağrı numarasıyla tanımlanmış olup 292 varaktan oluşmaktadır. İkinci nüsha, VHv. 286/1-2 çağrı numarasını taşıyan 188 varak içermektedir. Üçüncü nüsha, VHv. 2232 çağrı numarasını taşıyan 104 varaktan müteşekkil olup, bu nüshanın üçüncü cildi eksiktir.⁴⁰ Ayrıca, başka bir el yazması da Ho Chi Minh Kenti'ndeki Güney Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Sosyal Bilimler Kütüphanesi'nde arşivlenmektedir ve HNV. 296 barkodlu altında etiketlenmiş bu el yazması, 243 varaktan oluşmaktadır.

El yazmasının önsözüne göre, *Tây hành nhât ký*, 31 Mart 1864'e denk gelen Kral Tұ Đứс'un (1847-1883) saltanatının on yedinci yılında, ikinci ayın yirmi dördüncü gününde sunulmuştur.⁴¹ *Tây hành nhât ký*'nin birinci ve ikinci ciltleri, ilk defa Ngô Đình Diệ̄m ve Trần Xuân Toản tarafından Fransızca'ya çevrilmiş olup, 1919 ve 1921 yılları arasında *Bulletin des Amis du Vieux Hué*'de yayımlanmıştır. Bu çeviri için kullanılan eserin başlığı, "Avrupa Büyükelçiliği Anı Defteri"ydi (如西使程日記, *Như Tây sứ trình nhât ký*), ve muhtemelen *Tây hành nhât ký*'nin asıl adıydı.⁴²

³⁷ A. Delvaux, "L'ambassade de Phan-Thanh-Gian en 1863, d'après les Documents Français," *Bulletin des Amis du Vieux Hué*, Janvier-Fevrier (1926): 70.

³⁸ Nguyễn Duy Oanh, *Chân dung Phan Thanh Giản*, 192.

³⁹ Phạm Phú Thứ, 蔗園別錄, Sosyal Bilimler Kütüphanesi, Güney Sosyal Bilimler Enstitüsü, HNV. 296, 1864, cilt 1: 5-74, cilt 2: 75-160, cilt 3: 161-243.

⁴⁰ Trần Văn Giáp, *Tìm hiểu kho sách Hán Nôm* [Sino-Nom Eserlerinin Koleksiyonu], Tập II (Hanoi: Sosyal Bilimler Yayınevi, 1990), 157-158.

⁴¹ HNV. 296, 2.

⁴² Ngô Đình Diệ̄m, "L'Ambassade de Phan-Thanh-Gian (1863-1864)", *Bulletin des Amis du Vieux Hué*, 1 bis et 2 Avril-Juin (1919): 161-216. Trần, Xuân Toản, "L'Ambassade de Phan-Thanh-Gian (1863-1864)", *Bulletin des Amis du Vieux Hué*, 3 Juillet-Septembre (1921) 147-188.

Tây hành nhật ký'ya göre, Nguyen Hanedanlığı'nın diplomatik misyonu, 8 Ağustos'ta Aden'de⁴³, 17 Ağustos'ta Süveyş'te⁴⁴, 19 Ağustos'ta Kahire'de⁴⁵ ve 27 Ağustos 1863'te İskenderiye'de durmuştur.⁴⁶ Vietnam heyeti, 2 Eylül'de Fransa yolculuğuna çıkana kadar bir ay boyunca Osmanlı topraklarında kalmıştır. Bu nedenle *Tây hành nhật ký*, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındaki topraklarda çok sayıda yer adı, coğrafi özellik, sosyal yaşam ve geleneksel gelenekler hakkında ayrıntılı açıklamalara yer vermektedir.⁴⁷ Heyetin İstanbul ve Türkiye'yi ziyaret etme fırsatı olmamasına rağmen, bu eserde Türkiye, 'Tu-du-cô' (須油姑) veya 'Tu-du-ky' (須油箕) adıyla anılmaktaydı. XIX. yüzyıl Sino-Vietnam dilinde 'Tu-du-cô' terimi İtalyanca 'Turco'dan, 'Tu-du-ky' ise Fransızca 'Turquie'den türemiştir. Çağdaş Vietnamca'da Türkiye terimi 'Thỏ Nhĩ Kỳ' olarak hecelemektedir ve kökeni Çince'de telaffuz edilen 'Tuerqi'ye (土耳其) kadar uzanmaktadır.

Tây hành nhật ký, Türklerin paşa unvanı, Türk bayrağı, Türk kahvesi ve fes gibi çeşitli geleneklerini de incelemektedir. Örneğin; Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkiyi ve Osmanlıların Mısır'da hidivin makamına paşa unvanını verdiği bir olayı anlatırken, *Tây hành nhật ký* bunu şöyle açıklamaktadır: "Paşa (巴沙, ba-sa), Türk devletinin atanmış resmi rütbesi ve Mısır (伊牒, Y-điêp), Türkiye'nin (須油箕, Tu-du-ky) vasal bir devleti olduğu için bu unvan genel vali olmakla benzer şeydir"⁴⁸.

Tây hành nhật ký, Türk bayrağını şu şekilde betimlemektedir: "Bayrağın arka planı kırmızıdır ve ortasında beyaz bir yıldız ile beyaz bir hilal bulunmaktadır".⁴⁹ El yazmasında Mısır bayrağı olarak geçse de, aslında Osmanlı bayrağıdır, çünkü o dönemde Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'na ait bir topraktı.

Ayrıca, Osmanlıların geleneksel şapkası olan fes de şu şekilde tanımlanmaktadır: "Bu ülkenin nüfusunun tamamı ipek veya kadifeden yapılmış kırmızı şapka takıyor. Bu, arkasında yaklaşık üç inç uzunluğunda bir grup siyah ipek ip bulunan yuvarlak bir şapkadır".⁵⁰

Nguyen Hanedanı heyeti, İskenderiye'de kaldıkları süre boyunca, Osmanlı İmparatorluğu'nu 1808'den 1839'a kadar yöneten Sultan II. Mahmud'un adını taşıyan kanal dahil olmak üzere doğal güzellikleri ziyaret etme fırsatı bulmuştur. *Tây hành nhật ký*, bu kanalın kökenini şu şekilde kaydetmektedir:

Demiryolu hattının kuzeybatısında, Mamoudhyeh [veya Fransızca'da Mahmoud, Sino-Vietnamca'da 麻繆夷衣, Ma-muç-di-e olarak telaffuz edilir] adında uzun bir kanal bulunmaktadır. Kanalın başı Nil Nehri'ne bağlanır ve kanalın sonu Akdeniz'e çerçeveler. Mehmed Paşa, iktidara yeni geldiğinde, nehirden tatlı su getirmek ve İskenderiye halkının kullanımına sunmak için bu

⁴³ HNV. 296, 31.

⁴⁴ HNV. 296, 38.

⁴⁵ HNV. 296, 41.

⁴⁶ HNV. 296, 56.

⁴⁷ Lur Vĩ An, "Những ghi chép đầu tiên của người Việt Nam về Trung Đông qua tác phẩm Tây hành nhật ký." *Tap chí Nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông* ["Tây hành nhật ký'de Orta Doğu'ya İlişkin İlk Vietnam Kayıtları." *Vietnam Afrika ve Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*], 181 (2020): 45-56.

⁴⁸ HNV. 296, 38.

⁴⁹ HNV. 296, 40.

⁵⁰ HNV. 296, 46.

kanalı kazdırmıştı. Bu da halka büyük fayda sağladı. Ma-mu-di-e, Türkiye hükümdarının adıydı. O sırada Mehmed Paşa, sultana kanalı kazdırmayı teklif etmişti ve kanal tamamlandıktan sonra minnettarlığını göstermek amacıyla kanala sultanın adını vermişti.⁵¹

Nguyen Hanedanı heyetinin Paris'te kaldıkları süre boyunca, Osmanlı heyeti ile Fransa'daki diğer ülkelerin diplomatik misyonları arasındaki farkları karşılaştırması dikkat çekmiştir. *Tây hành nhât ký*, bu farkı şu şekilde ifade etmektedir: “Fransa'daki diğer yabancı elçilerin kıyafetleri, Türkiye dışında benzerdir. Türkler ise kırmızı yuvarlak şapka takarlar”.⁵² Ayrıca eserde, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere de değinilmektedir:

*Türkiye, Rusya için dost bir ülkeydi. Ancak Rusya iktidara geldikten sonra öncelikle Sivastopol limanını (Xi-viêt-tô-bô-lô) ele geçirdi. Kısa bir süre sonra Türkiye topraklarına yönelik daha fazla işgal girişiminde bulundular. Türkler, bu durum karşısında Fransa ve İngiltere'den yardım talep ettiler. Rusya'nın Türkiye'yi mağlup etmesi durumunda güçlenmesinden endişe duyan bu iki güç, sekiz yıl önce Türkiye'ye savaş gemileri göndererek Türklerin kaleyi korumasına ve limanı savunmasına yardımcı oldular.*⁵³

Tây hành nhât ký'nin tarifi, Sivastopol limanının eskiden Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu ve 1853-1856 döneminde Kırım Savaşı'nda Ruslar tarafından işgal edildiğini göstermektedir.

Ayrıca, Fransız İmparatoru'nun huzuruna çıkmak için bekleme süresi boyunca Nguyen Hanedanı heyeti, Fransa'daki Osmanlı misyonunun temsilcisi ile görüşmeler de dahil olmak üzere çeşitli diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur.⁵⁴ *Tây hành nhât ký*'nin kayıtlarına göre, 28 Eylül 1863'te Osmanlı misyonunun bir temsilcisi, Nguyen Hanedanı misyonunu ziyaret etmiş ve bir sonraki ziyaret için davet etmiştir:

*Bu akşam, Tu-du-ky ülkesinin bir yetkilisi olan Pha-ry Bey [muhtemelen Türkçe'de Fatih, Sino-Vietnam dilinde Pha-ry olarak yazılır], otelimize geldi. Birkaç gün önce ziyaret talebinde bulunmuş ve kartvizitini göstermişti. Bay Ha-ba-ly, ona bu günü belirten bir mektupla cevap vermişti. Pha-ry Bey şunu ifade etti: 'Benim devletim ile Fransa arasında eski ilişkiler var ve şu anda Fransa sizin devletinizle dostluk bağına sahiptir; yani aynı çatı altında ortak arkadaşlar gibiyiz. Bu nedenle sizi ziyarete geliyorum'. Biz de şöyle cevap verdik: 'Uzak ülkemizden ilk kez elçi olarak geliyorsunuz; gelip bizi görmek için kendinizi alçaltıyorsunuz ve büyük nezaketiniz için size çok teşekkür ediyoruz; yakında biz de gelip sizi ziyaret edeceğiz'. Sonra herkes yerini aldı, biz de kendisini çay ve tütün içmeye davet ettik. Bu fırsattan yararlanarak kendisine ülkesinden Fransa'ya seyahatinin kaç gün sürdüğünü sorduk. Şöyle cevap verdi: 'İmparatorluğumuzun Karadeniz limanında gemiyi alıp İtalyan (德大利, Úc-đai-lôi) İmparatorluğu'na gidiyoruz ve orada bizi Paris'e götürecek demiryolunu alıyoruz; toplam sekiz gün gece yolculuk sürüyor.*⁵⁵

Böylece, Osmanlı diplomatik misyonu temsilcisinin ziyareti ve davetine karşılık olarak, 4 Ekim 1863'te Nguyen Hanedanı heyeti, Osmanlı elçisini ziyaret etmiş ve çok sıcak bir şekilde karşılanmıştır:

⁵¹ HNV. 296, 56.

⁵² HNV. 296, 97.

⁵³ HNV. 296, 113-4.

⁵⁴ Trương Bá Cấn, “Phan Thanh-Giản”, 18. Nguyễn Duy Oanh, *Chân dung Phan Thanh Giản*, 189.

⁵⁵ HNV. 296, 96.

Bay Ha-ba-ly'nin rehberliğinde Tu-du-ky ülkesinin büyükelçilerini ziyaret ettik. Kapıda bizi karşılayan büyükelçi, bizi konağına davet etti. Yardımcıları ve astsubaylar topluca kendilerini tanıttılar. Bize çay ve tütün ikram edildikten sonra sağlık dileklerimizi ileterek ayrıldık ve geri döndük.⁵⁶

Daha sonra, 14 Ekim 1863'te Osmanlı elçisi ve yaveri, Nguyen Hanedanı heyetini Paris'teki ikametgahında ziyaret etmiştir:

Bu akşam, Tu-du-ky ülkesinin baş elçisi Paşa unvanını taşıyan MM. Dê-mân-lô ve Bey unvanını taşıyan elçi yardımcısı Ba-di, otelimize gelerek çay içmeye davet edildiler. Baş elçisi şunu paylaştı: 'Zaten iki kez Paris'te ikamet eden büyükelçi olarak görev yaptım. Fransa Kralı'nın yetenekleri ve inisiyatifıyla öne çıkıyor. Ayrıca başkenti de güzel; sakinler varlıklı ve her şey muhteşem; Avrupa'nın tamamında hiçbir ülke bunu geçemez'. Daha sonra ülkemizdeki vergileri sordu. Şöyle açıkladı: 'Kayıt yaptıranlar kişisel gelir vergisini öderler. Pirinç tarlaları dört sınıfa ayrılıyor ve sınıfa göre para veya tahıl olarak orantılı bir ödeme yapılıyor. Bunun dışında dağların, ormanların, nehirlerin ve göletlerin ürünleri devlet görevlileri tarafından toplanıyor, hatta bazen ihtiyaca göre dostane bir şekilde satın alınıyor'. Türk yetkili şöyle yanıt verdi: 'Benim ülkemde emlak vergilerinin yanı sıra parayla ödenen tuz, tütün vb. vergiler de var. Arazi vergisi eskiden tahilla ödeniyordu. Son zamanlarda birliklerin bakımı için ihtiyaç duyduğumuzda, başkentin komşu bölgelerinden birliklerin bakımı için gerekli olan tahıl toplamaya başladık. Ancak barış zamanlarında istisnasız herkesin vergiyi parayla ödemesine izin veriyoruz'. Ayrıca, bizim ülkemizden gümüş tael ve sapeque'leri görmek istediğini ifade etti. Bunların bakırla karıştırılmadığını öğrenince defalarca övdü.⁵⁷

Nguyen Hanedanı heyeti, Fransa yolculuğu sırasında Türkiye'ye hiç ulaşamamış olmasına rağmen, Osmanlı diplomatik misyonunun Paris'teki temsilcisiyle tanışmak ve ziyaret etmek için yalnızca bir değil, üç fırsatı da bulmuştu. Türkiye, Nguyen elçilerinin Fransa'da buldukları süre boyunca karşılaştıkları üç diplomatik misyondan biriydi; diğerleri İtalya ve İspanya'ydı.⁵⁸ Özünde, Nguyen Hanedanı'nın Paris'teki Osmanlı büyükelçisi ile gerçekleştirdiği ziyaret ve görüşme, muhtemelen Vietnamlılar ile Türkler arasında tarihteki ilk temas olan önemli bir olaya işaret ediyordu. İncelenen kayıtlara ve açıklamalara göre, *Tây hành nhât ký*, şüphesiz Osmanlı topraklarından ve Türkiye'den söz eden ilk Vietnam tarihi kaynağıdır. *Tây hành nhât ký*'daki kayıtlar, Nguyen elçilerinin Türkiye ile Fransa arasındaki coğrafi uzaklığa duyduğu merakı ve Osmanlı elçisinin para birimi üzerinden Vietnam vergilerine olan ilgisini ortaya koymaktadır. Fransızların etkisiyle Türklerin dolaylı olarak Vietnam'a ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Nguyen Hanedanı heyeti ile Osmanlı diplomatik misyonunun temsilcisi arasındaki görüşmeler yalnızca selamlama amaçlıydı ve daha sonra herhangi bir temas kaydedilmemiştir. Ayrıca, Vietnam heyetinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Aden, Süveyş, Kahire, İskenderiye gibi şehirlerinde konaklamış ve Paris'te Osmanlı diplomatik temsilcileriyle görüşmeler yapmış olmasına rağmen, bu konuyla ilgili hiçbir Osmanlı arşiv belgesi mevcut değildir. Vietnam'a atıfta bulunan ilk Osmanlı arşiv belgesi, 10 Sha'ban 1301 (5 Haziran 1884) tarihli Tonkin'de Fransızlar ve Çinliler arasındaki çatışmayla ilgiliydi.⁵⁹

⁵⁶ HNV. 296, 101.

⁵⁷ HNV. 296, 117-118.

⁵⁸ Trương Bá Cấn, "Phan Thanh-Giàn", 18.

⁵⁹ BOA, *Y.A.HUS*. 178/61.

Pham Phu Thu'nun eserine ek olarak, ikinci elçi yardımcısı Nguy Khac Dan, *Tây hành nhật ký* ile eşzamanlı olarak "Batıya Yolculuğun Kayıtları" (如西記, *Như Tây ký*) başlıklı başka bir el yazması derlemi yapmıştır. *Như Tây ký*, 180 varaktan oluşmaktadır ve eşsiz nüshası günümüzde Sino-Nom Araştırmaları Enstitüsü'nün kütüphanesinde A.764 çağrı numarasıyla arşivlenmektedir.⁶⁰ *Như Tây ký*'nin ana içeriği Fransa'nın tarihini, coğrafyasını, dinini, siyasetini ve Fransızların günlük yaşamını anlatırken, el yazmasının ilk sayfasında Türkiye'nin adı geçmektedir. Özellikle Türkiye'nin bir diğer kısaltması 'Tót' [Türk] olarak anılmıştır:

Batılılar düz ton (bình thanh, 平聲) ile giden ton (khứ thanh, 去聲) arasında ayrım yapmazlar. Konuşulduğunda sesler çok sıkıştırıldır; çoğu ses genellikle tek bir kelimedede birleştirilir veya sonunda bir giriş sesine benzeyen artık sesler toplanır. Örneğin, Tu-du-ky quốc (須油箕國, Türkiye) Türk (粹, Tót) olarak adlandırılır.⁶¹

Như Tây ký dünya ırklarından bahsederken Türk ırkına da şu şekilde hitap etmektedir:

Toplam 760 milyon kişiden oluşan Kafkas ırkı esas olarak Avrupa'da (歐羅巴, Âu-la-ba) yoğunlaşıyor. Batı Asya'ya (亞細亞, Á-té-á) da bazı göçler meydana geldi, daha az sayıda kişi ise Kuzey Afrika'ya (阿丕利加, A-phi-løi-gia) yerleşti. Ek olarak, Kafkas ırkının bazı üyeleri Amerika (亞美里駕, Á-mỹ-li-giá) kıtasına dağılmış durumdadır. Batı Asya'da yaşayan Türklerin de Kafkas ırkından sayıldığı belirtiliyor.⁶²

Kısaca, *Tây hành nhật ký* ve *Như Tây ký* gibi eserler, XIX. yüzyılda Vietnam'da Türkiye hakkındaki bilgilerin kaydedildiği önemli kaynaklardır. Bu eserler, Vietnamlı aydınların Türkiye hakkındaki ilk izlenimlerini ve bilgilerini yansıtmaktadır. Karşılaştırmalı bir bakış açısıyla, Osmanlıların XVII. yüzyılda Vietnam hakkındaki bilgileri daha dolaylı ve belirsizken, Vietnam'ın XIX. yüzyılda Türkiye hakkındaki bilgisi daha kapsamlı ve doğru olarak görülmektedir. Bu durum, Nguyen Hanedanı heyetinin Türkleri doğrudan gözlemlemiş olmasından kaynaklanmaktadır, bu da onların gözlemlerinin ve algılarının daha objektif olduğunu göstermektedir.

3. XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlıların Vietnam'a Algısı

XIX. yüzyılın sonunda, Osmanlıların Vietnam hakkındaki coğrafi bilgileri şekillenmesinde önemli olaylardan biri, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in (1876-1909) Japon İmparator Meiji'yi (1867-1912) ziyaret etmek üzere gönderdiği meşhur Ertuğrul Fırkateyni'nin konuşlandırılmasıdır. Ertuğrul Fırkateyni, Japonya'ya gitmek üzere yola çıkarken Vietnam'ın güney bölgesinde (Koşinçin) Saygon'a (şimdiki Ho Chi Minh Kenti) uğramıştır. Mürettebatın belgelediğine göre, Ertuğrul Fırkateyni 10 Mart 1890'da Saygon'a varmış ve orada on gün kalmıştır.⁶³

Ertuğrul Fırkateyni'nin ziyareti sırasında, Vietnam 1858'de Fransız işgali sonucunda bağımsızlığını kaybetmişti. Tarihsel bağlamı sağlamak gerekirse, Fransızlar 1858'de Vietnam'ı işgal etmiş ve 1884'ten 1945'e kadar ülkenin tamamında hakimiyet kurmuşlardır. Fransız Çinhindi

⁶⁰ Nguyễn Kim Oanh, "Giới thiệu tác phẩm Như Tây ký của Nguy Khắc Đan." *Thông báo Hán Nôm* ["Nguy Khac Dan'ın Như Tây ký' Hakkında Tanıtım." *Sino Nom Araştırmaları*], (2002): 427-433.

⁶¹ Nguy Khắc Đan, *Như Tây ký*. haz. Cao Viet Anh (Hanoi: Eğitim Üniversitesi Basımevi, 2019), 52.

⁶² Nguy Khắc Đan, *Như Tây ký*, 160.

⁶³ Erol Mütercimler ve Mim Kemal Öke, *Ertuğrul Fırkateyni Faciası ve Türk - Japon Münasebetlerinin Başlangıcı* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991), 63.

olarak bilinen sömürge döneminde Vietnam, Fransız hükümeti tarafından üç ayrı idari birime bölünmüştür: kuzey bölgede Tonkin (Bắc kỳ), orta bölgede Annam (Trung kỳ) ve güney bölgede Koşinçin (Nam kỳ).⁶⁴ Koşinçin, Vietnam'ın 1858'den 1867'ye kadar Fransızlar tarafından ele geçirilen ilk bölgesiydi ve daha sonra 1867'den 1945'e kadar denizaşırı bir eyalet olarak Fransız yönetimi altında yönetilmekteydi. Tonkin ve Annam'da Nguyen Hanedanı, sözde hüküm sürmeye devam etse de imparatorluk sarayı artık gerçek güce sahip değildi.⁶⁵ Saygon, bir vali (Lieutenant-gouverneur de la Cochinchine, Thống đốc Nam Kỳ) tarafından yönetilen Koşinçin'in idari merkezi olarak hizmet etmekteydi. Bu sömürgeci yapılan tüm ihracatlar Saygon limanı üzerinden gerçekleştirilmekteydi.⁶⁶

Mürettebat kayıtlarına göre, Ertuğrul Fırkateyni Saygon limanına vardığında, limanda demirli sekiz Çin gemisi gözlemlendi. Filonun gücüne bakıldığında, Çinli bir amiralin komutası altındaydı. Ertuğrul Fırkateyni, Çin filosunu selamlamak için yaptığı on yedi top atışında, Çin filosunun amiral gemisi aynı şekilde karşılık verdi.⁶⁷ Fırkateyn Amirali Osman Paşa (1858-1890), Saygon'da buldukları süre içinde Koşinçin Valisi'ni ziyaret etti. Mürettebat kayıtlarına göre, Ertuğrul Fırkateyni'nin ziyareti Koşinçin'deki yağışlı mevsime denk geldi. Saygon halkının diğer yerlere göre firkateyni ziyaret etme eğilimi daha azdı, ancak elverişsiz hava koşullarına rağmen beş ila on bin kişi ziyaret etti. Özellikle Saygon halkının firkateynden sevgiyle 'Kutsal Gemi' olarak bahsetmesi ve firkateynin mürettebatının erdemleri ve maceraları hakkında yerel halk arasında dolaşan hayali hikayeler dikkat çekicidir.⁶⁸ Bilhassa, Saygon limanına demirleyen Çin amirali, Ertuğrul Fırkateyni'ni ziyaret ederek Osman Paşa'yı Çin limanlarını ziyaret etmeye davet etti.⁶⁹ Mürettebatın kayıtlarında ayrıca Uygur topluluğundan, Çinli Müslümanlardan ve Koşinçin'de yaşayan Çam adlı Müslüman etnik gruptan da bahsedilmektedir.

Ertuğrul Fırkateyni, kömür, su ve gıda takviyesinin ardından 20 Mart 1890'da Güney Çin Denizi'nde (Vietnam'ın Doğu Denizi) yoluna devam ederek Hong Kong'a doğru yola çıktı. Doğu Denizi'ndeki yolculuğunun ilk günü sorunsuz geçti. Ancak ertesi gün öğleden sonra saat ikide firkateyn, tropik bir fırtınayla karşılaştı.⁷⁰ Fırtınanın merkezinden kaçınmak için Saygon'a dönme kararı alındı. Bunun üzerine Ertuğrul Fırkateyni, 25 Mart'ta tekrar Saygon limanına demirledi.⁷¹ 25 Mart-8 Nisan 1890 tarihleri arasında Saygon'da bekleyen Ertuğrul Fırkateyni, havaların uygun olduğu bir zamanda yola çıkmak üzere hazırlıklarını tamamladı.⁷² 15 Mar 1306 (27 Mart 1890) tarihli bir belgede Osman Paşa'nın Bahriye Nazırı'na yazdığı rapor şöyle bilinmektedir: "Saygon'a vardık, kuzey rüzgarları çok kuvvetli olmasa da sürekli estiği için birkaç gün içinde kömür alarak yolculuğumuza devam etmemiz mümkün". Ardından, 16 Mar 1306 (28 Mart 1890) tarihli belgede Bahriye Nazırı'nın, Saygon'da Ertuğrul Fırkateyni haberini padişaha bildiren bir not yer

⁶⁴ Mehmet Vedat Gürbüz, *Soğuk Savaşın Kaynama Noktası Vietnam Savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri* (Ankara: Kent Kitap, 2009), 38.

⁶⁵ Ben Kiernan, *Việt Nam: A History from Earliest Times to the Present* (New York: Oxford University Press, 2017), 330.

⁶⁶ Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, *Ertuğrul Fırkateyni* (İstanbul: Türk Şehitlikleri İmar Vakfı, 2012), 87.

⁶⁷ Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, *Ertuğrul*, 87.

⁶⁸ Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, *Ertuğrul*, 88.

⁶⁹ Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, *Ertuğrul*, 89.

⁷⁰ Mütercimler ve Öke, *Ertuğrul*, 63.

⁷¹ Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, *Ertuğrul*, 93.

⁷² Mütercimler ve Öke, *Ertuğrul*, 63.

verilmektedir: “Ertuğrul Fırkateyni Komutanı’ndan Saygon’a gelişine ilişkin alınan telgrafi bilgilerinize sunarız”.⁷³

Ertuğrul Fırkateyni, yelkenleri tamir etmek, kırık şaftları onarmak ve yakıtları yenilemek Saygon’da on dört gün sürdü. Fırkateyn, 8 Nisan Pazar akşamı ikinci kez Hong Kong’a doğru yola çıktı ve sonunda 15 Nisan’da Hong Kong’a ulaştı.⁷⁴ Özetle, Ertuğrul Fırkateyni, 10-20 Mart ve 25 Mart-4 Nisan 1890 tarihleri arasında Saygon’da toplam yirmi dört gün olmak üzere iki kez konaklamıştır.

Ertuğrul Fırkateyni’nin amirali ve mürettebatı, Saygon’da neredeyse bir ay kalmalarına rağmen, Nguyen Hanedanı’nın temsilcisiyle görüşme fırsatı bulamadılar. Bir yandan Fransız sömürgesi altındaki Nguyen Hanedanlığı tüm iktidarı kaybetmişti. Diğer yandan, Ertuğrul Fırkateyni’nin öncelikli amacı Japonya’ya gitmek ve Sultan II. Abdülhamid’in Türk-Japon ilişkilerine ilişkin tebliğini aktarmaktı. Ertuğrul Fırkateyni nihayet 7 Haziran’da Yokohama limanına ulaştı ve Sultan II. Abdülhamid’in mektubu 13 Haziran 1890’da İmparator Meiji’ye sunuldu. Ertuğrul Fırkateyni diplomatik görevini tamamladıktan sonra Türkiye’ye dönmeyi planlıyordu. Ne yazık ki, Yokohama’dan Kobe’ye giderken 16 Eylül’de firkateyn fırtına nedeniyle parçalanıp battı.⁷⁵ Böylece Ertuğrul Fırkateyni Saygon’a geri dönemedi.

Ertuğrul Fırkateyni’nin ziyareti yanında, Hacı Mustafa bin Mustafa’nın “*Aksâ-yı Şark’ta Bir Cevalân*” başlıklı eseri, Osmanlıların XIX. yüzyılda Vietnam hakkındaki bilgilerinin kaynağından biridir. Bu seyahatname niteliğindeki eser, yazarın 1893 yılında Yemen’den başlayıp Uzakdoğu ülkelerine doğru yaptığı seyahatin izlenimlerini içermektedir. Özellikle Koşinçin’e yaptığı ziyaret, Vietnam hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir.⁷⁶ “*Aksâ-yı Şark’ta Bir Cevalân*”, günümüzde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde NEKTY04456 numarayla arşivlenmektedir. Bu eser, önsözün yanı sıra, yazarın seyahatinin ziyaret ettiği yerlere göre beş bölüme ayrılmıştır. Yemen ile ilgili bilgilerin yer aldığı ilk bölümün ardından ikinci bölüm Hindistan ve Burma’ya, üçüncü bölüm Singapur ve Johor’a odaklanır. Dördüncü bölümde Çin ele alınırken, son bölümde Japonya’ya değinilir. Vietnam’a dair bilgiler içeren kısım, eserin dördüncü bölümün başında yer almaktadır. Bu bilgiler, Osmanlı dönemindeki Vietnam algısını yansıtmakta ve o dönemdeki Osmanlıların Uzakdoğu ülkeleri hakkındaki bilgi düzeyini göstermektedir.⁷⁷

Eserine göre Mustafa bin Mustafa, Malezya’nın bir eyaleti olan Johor’dan yola çıkan Cambis adlı gemiye binerek Koşinçin’in idari merkezi Saygon’a ulaşmıştır.⁷⁸ Saygon limanına varan Mustafa, o gün akşama kadar hemen şehri gezmiştir. Ertesi gün Vietnam’ın kuzey bölgesi Tonkin’i ziyaret etmek için trene binmiştir.⁷⁹ Yazar, zaman kısıtlaması nedeniyle Saygon’a dönmeden önce Tonkin’de yalnızca birkaç saat geçirebildiğini belirtmiştir. Daha sonra yazar tekrar Cambis

⁷³ BOA, Y.PRK.ASK. 60/32. Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Kadı ve Andrew C. S. Peacock, *Ottoman-Southeast Asian Relations: Sources from the Ottoman Archives*, Vol. I (Leiden: Brill, 2020), 579.

⁷⁴ Arif Hikmet Ilgaz ve Hasene Ilgaz, *Ertuğrul*, 94.

⁷⁵ Türk Deniz Kuvvetleri, *Ertuğrul Fırkateyni’nin Japonya Seyrinin 125. Yıl Dönümü Anısına* (İstanbul: Deniz Basımevi, 2015), 59, 61, 73.

⁷⁶ Mustafa bin Mustafa, *Bir Osmanlı Bürokratının Uzakdoğu Seyahati* (İstanbul: Çamlıca, 2010), 8.

⁷⁷ Mustafa bin Mustafa, *Aksâ-yı Şark’ta bir Cevalân*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler, NEKTY04456, 1894, 102-103.

⁷⁸ Mustafa bin Mustafa, *Uzakdoğu Seyahati*, 93.

⁷⁹ Mustafa bin Mustafa, *Uzakdoğu Seyahati*, 94.

gemisine binmiş ve Saygon'dan Hong Kong'a doğru yola çıkmıştır.⁸⁰ Mustafa bin Mustafa Koşinçin'de yalnızca iki gün kaldığı için *Aksâ-yı Şark'ta Bir Cevelân*'da Vietnam hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Ancak Ertuğrul Firkateyni'ndeki Türkler dışında Vietnam'a giden ilk Türklerden biri de Mustafa bin Mustafa'ydı. Kuşkusuz onun eseri, XIX. yüzyılın sonlarında Vietnam'a yapılan seyahatler hakkında değerli bir kaynak haline getirmektedir.

Sonuç

Türkiye ve Vietnam, coğrafi konumlarından kültürlerine, siyasi yapılarından din ve ideoloji farklılıklarına kadar çeşitli yönlerde önemli farklılıklara sahip iki ülkedir. Bu farklılıklar nedeniyle, karşılıklı anlayışı sağlamak pek kolay olmamaktadır. Türkiye ile Vietnam Cumhuriyeti arasındaki ilk diplomatik ilişkiler 1955 yılında kurulmuş; ancak bu ilişkiler yalnızca yirmi yıl devam etmiş ve 30 Nisan 1975'te Vietnam Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla sona ermiştir.⁸¹ Türkiye ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki resmi diplomatik ilişkiler ise 1978 yılında, yani kırk beş yıl önce kurulmuştur.

Osmanlı döneminde, 1923 yılına kadar, Osmanlı hükümeti ile Vietnam hükümdarları arasında resmi bir ilişki ve temas bulunmamaktaydı. Osmanlıların Vietnam hakkında sahip olduğu en eski coğrafi bilgiler, Kâtip Çelebi'nin ve Ebu Bekir b. Behrâm'ın açıklamaları aracılığıyla tesadüfi olarak elde edilmiştir. O dönemde Vietnam'ın Tonkin, Annam ve Koşinçin gibi bölgeleri hakkındaki Osmanlı bilgisi sınırlı ve dolaylıydı. Bu bilgilerin neredeyse tamamı, o zamanlarda Avrupa'nın Vietnam'a ilişkin açıklamalarından elde edilmiştir. Osmanlı aydınları, Vietnam'ın Siyam Krallığı'na komşu olduğunu ve Çin'in güneyinde yer aldığını bilmekteydi. Bu coğrafi bilgi, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyıldaki dünya görüşünün sınırlarını yansıtmaktadır. Osmanlıların Vietnam'a ilgi göstermemesinin nedeni tam olarak açıklanmamış olup, muhtemelen daha fazla araştırma ve zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu ilginin ticari veya dinî faktörlerden kaynaklanmadığı kesindir. Çünkü İslam'ın bölgeye, özellikle de Çampa'ya (Orta Vietnam) oldukça erken tanıtılmış olmasıdır.⁸²

Buna karşılık, Nguyen Hanedanlığı'nın diplomatik misyonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye hakkındaki gerçekçi ve nesnel bilgiler sunarak XIX. yüzyılda Vietnamlı entelektüellerin Türkler hakkındaki objektif algısını yansıtmıştır. Özellikle Nguyen Hanedanı heyeti ile Osmanlı diplomatik temsilcileri arasında Paris'te gerçekleşen görüşmeler, Türkler ve Vietnamlılar arasındaki tarih boyunca ilk teması işaret etmiştir. Ancak bu görüşmeler, dış politikayı önemli ölçüde etkilememiş ve iki ülke arasında belirli bir ilişki kurma isteğini göstermemiştir. Bu durumda, Osmanlıların ve Vietnamlıların coğrafi kayıtlardaki ortak bilgileri, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihini araştırmak için değerli tarihi kaynaklar olarak kabul edilmektedir.

⁸⁰ Mustafa bin Mustafa, *Uzakdoğu Seyahati*, 94.

⁸¹ Lu Vĩ An, "Lịch sử quan hệ Việt Nam - Thổ Nhĩ Kỳ (từ cuối thế kỉ XIX đến nay)." *Tạp chí Phát triển Khoa học và Công nghệ: Chuyên san Khoa học Xã hội Nhân văn* ["Vietnam-Türkiye İlişkileri Tarihi (XIX. Yüzyıl Sonlarından Günümüze)." *Science and Technology Development Journal: Social Sciences and Humanities*], 03-X3 (2019): 142-151.

⁸² Pierre-Yves Manguin and Robert Nicholl, "The Introduction of Islam into Champa," *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 58/1 (1985): 1-28.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi [BCA]

BCA, 030-01 61/379/12.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]

BOA, *Y.A.HUS.* 178/61.

BOA, *Y.PRK.ASK.* 60/32.

Yayınlanmamış Kaynak Eserler

Behram el-Dimaşki. *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî Tahrîri Atlas Mayor.* Nûruosmâniye Kütüphanesi, MS No. 2996.

Ebu Bekir b. Behram. *Nusretü'l-İslâmi ve's-sürûr fî Tahrîri Atlas Mayor,* Cilt 4. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler, NEKTY06609.

Kâtip Çelebi. *Levâmi'u'n-Nûr.* Nûruosmâniye Kütüphanesi, MS No. 2998.

Mustafa bin Mustafa. *Aksâ-yı Şark'da bir Cevlân.* İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler, NEKTY04456.

Phạm, Phú Thứ. 蔗園別錄. Sosyal Bilimler Kütüphanesi, Güney Sosyal Bilimler Enstitüsü, HNV. 296.

Yayınlanmış Kaynak Eserler

Anonim. *Việt sử lược* [Vietlerin Kısaltılmış Kronikleri]. Hue: Thuan Hoa Yayınevi, 2005.

el-Mesûdi. *Murûc Ez-Zehab.* Çev. D. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.

Katib Çelebi. *An Ottoman Cosmography: Translation of Cihannüma.* Trans. Ferenc Csirkés, John Curry, Gary Leiser. Leiden: Brill, 2021.

Mustafa bin Mustafa. *Bir Osmanlı Bürokratının Uzakdoğu Seyahati.* Haz. Ahmet Uçar. İstanbul: Çamlıca, 2010.

Ngô, Sĩ Liên ve Le Hanedanı'nın Vakanüvislik Bürosu, *Đại Việt Sử ký Toàn thư* [Dai Viet Krallığı'nın Tamamlanmış Yıllıkları]. Hanoi: Sosyal Bilimler Yayınevi, 1998.

Nguy, Khắc Đản. *Như Tây ký.* Haz. Cao Viet Anh. Hanoi: Eğitim Üniversitesi Basımevi, 2019.

Nguyen Hanedanı'nın Vakanüvislik Bürosu. *Đại Nam thực lục* [Dai Nam'ın Hakiki Kayıtları]. Hanoi: Eğitim Basımevi, 2007.

Nguyen Hanedanı'nın Vakanüvislik Bürosu. *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* [Viet Tarihi'nin Tertip ve Tefsir Edilmiş Metinleri]. Hanoi: Eğitim Basımevi, 2007.

İncelemeler ve Araştırmalar

- “Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti’yle Diplomatik İlişki Kuruldu”, *Milliyet Gazetesi*, 2 Haziran 1978.
- Ak, Mahmut. “Coğrafya.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII (İstanbul 1993), 62-66.
- de Rhodes, Alexandre. *Dictionarium Annnamiticum Lusitanum et Latinum, ope Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*. Typis & sumptibus eiusdem Sacr. Congreg., 1651.
- Delvaux, A. “L’ambassade de Phan-Thanh-Gian en 1863, d’après les Documents Français.” *Bulletin des Amis du Vieux Hué*, Janvier-Fevrier (1926): 69-80.
- Dror, Olga ve K. W. Taylor. *Views of Seventeenth-Century Vietnam: Christoforo Borri on Cochinchina and Samuel Baron on Tonkin*. New York: Southeast Asia Program Publications, 2006.
- Emiralioglu, Pınar. *Geographical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire*. London: Routledge, 2014.
- Eren, Güler. *Osmanlı*, Cilt I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Göksöy, İsmail Hakkı. *Güneydoğu Asya ’da Osmanlı-Türk Tesirleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004.
- Gürbüz, Mehmet Vedat. *Soğuk Savaşın Kaynama Noktası Vietnam Savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri*. Ankara: Kent Kitap, 2009.
- Ilgaz, Arif Hikmet ve Hasene Ilgaz. *Ertuğrul Fırkateyni*. İstanbul: Türk Şehitlikleri İmar Vakfı, 2012.
- Kadı, İsmail Hakkı ve A.C.S Peacock. *The Ottoman Empire and the Kingdom of Siam Through the Ages*. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 2017.
- Kadı, İsmail Hakkı ve Andrew C. S. Peacock. *Ottoman-Southeast Asian Relations: Sources from the Ottoman Archives*, Vol. I. Leiden: Brill, 2020.
- Kadı, İsmail Hakkı ve Onur Yüksel. “Siyam Prensi Damrong’un Paylaşılmayan Fotoğrafi”, *Kebikeç*, 42 (2016): 91-113.
- Kiernan, Ben. *Việt Nam: A History from Earliest Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Koeman, Cornelis. *Joan Blaeu and his Grand Atlas*. Amsterdam: Theatrum Orbis Terrarum, 1970.
- Krahl, Regina. *Chinese Ceramics in the Topkapı Saray Museum, Istanbul: A Complete Catalogue*. Vol. II. London: Sotheby’s Publication, 1986.
- Lê, Thành Khôi. *Lịch sử Việt Nam từ nguồn gốc đến giữa thế kỷ XX* [Başlangıçtan XX. Yüzyılın Ortalarına Kadar Vietnam Tarihi]. Ho Chi Minh City: Nhã Nam, 2014.
- Lu, Vĩ An. “Lịch sử quan hệ Việt Nam - Thổ Nhĩ Kỳ (từ cuối thế kỉ XIX đến nay).” *Tạp chí Phát triển Khoa học và Công nghệ: Chuyên san Khoa học Xã hội Nhân văn* [“Vietnam-Türkiye İlişkileri Tarihi (XIX. Yüzyıl Sonlarından Günümüze).” *Science and Technology Development Journal: Social Sciences and Humanities*], 03-X3 (2019): 142-151.

- Lu, Vĩ An. “Những ghi chép đầu tiên của người Việt Nam về Trung Đông qua tác phẩm Tây hành nhật ký.” *Tạp chí Nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông* [“Tây hành nhật ký’de Orta Doğu’ya İlişkin İlk Vietnam Kayıtları.” *Vietnam Afrika ve Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*], 181 (2020): 45-56.
- Manguin, Pierre-Yves ve Robert Nicholl. “The Introduction of Islam into Champa.” *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 58/1 (1985): 1-28.
- Mütercimler, Erol ve Mim Kemal Öke. *Ertuğrul Fırkateyni Faciası ve Türk - Japon Münasebetlerinin Başlangıcı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.
- Ngô, Đình Diệm. “L’Ambassade de Phan-Thanh-Gian (1863-1864).” *Bulletin des Amis du Vieux Hué*, 1 bis et 2, Avril-Juin (1919): 161-216.
- Nguyễn, Duy Oanh. *Chân dung Phan Thanh Giản* [Phan Thanh Gian’ın Bir Portresi]. Saigon: Kültür, Eğitim ve Gençlik Bakanlığı, 1974.
- Nguyễn, Kim Oanh. “Giới thiệu tác phẩm Như Tây ký của Ngụy Khắc Đản.” *Thông báo Hán Nôm* [“Nguy Khắc Dan’ın Như Tây ký’ Hakkında Tanıtım.” *Sino Nom Araştırmaları*], (2002): 427-433.
- Peacock, A.C.S. “The Economic Relationship between the Ottoman Empire and Southeast Asia in the Seventeenth Century.” *From Anatolia to Aceh: Ottomans, Turks, and Southeast Asia*, eds. Andrew Peacock, Annabel Teh Gallop, British Academy Scholarship Online, 2015.
- Phan, Huy Lê ve diğerleri. *Lịch sử Việt Nam, Tập 1: Thời kỳ nguyên thủy đến thế kỷ X* [Vietnam Tarihi, Cilt 1: İlk Dönemden X. Yüzyıla Kadar]. Hanoi: Üniversiteler Yayınevi, 1991.
- Pinto, Fernão Mendes. *The Travel of Mendes Pinto*. Trans. Rebecca D. Catz. Chicago: Chicago University Press, 1989.
- Taylor, K. W. *A History of the Vietnamese*. New York: Cambridge University Press, 2013.
- Trần, Văn Giáp. *Tìm hiểu kho sách Hán Nôm* [Sino Nom Eserlerinin Koleksiyonu], Cilt II. Hanoi: Sosyal Bilimler Yayınevi, 1990.
- Trần, Xuân Toàn. “L’Ambassade de Phan-Thanh-Gian (1863-1864).” *Bulletin des Amis du Vieux Hué*, 3, Juillet-Septembre (1921): 147-88.
- Trương, Bá Cẩn. “Phan Thanh-Giản đi sứ ở Paris (13-9 đến 10-11-1863).” *Tập san Sử Địa* [“Phan Thanh Gian’ın Paris’e Diplomatik Misyonu (13.09’dan 10.11.1863’e kadar).” *Coğrafya ve Tarih Dergisi*], 7-8 (1967): 3-21.
- Türk Deniz Kuvvetleri. *Ertuğrul Fırkateyni’nin Japonya Seyrinin 125. Yıl Dönümü Anısına*. İstanbul: Deniz Basımevi, 2015.